

Nr 12.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inkvarteringsbesvärets upphörande; given Stockholms slott den 16 december 1938.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att *dels* antaga härvid fogade förslag till förordning om upphävande av inkvarteringsordningen för städerna utom Stockholm den 22 februari 1841 (nr 3 s. 1) och inkvarteringsordningen för Stockholms stad den 28 februari 1856 (nr 13 s. 1),

dels ock bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen i övrigt hemställt.

GUSTAF.

N. Quensel.

Förslag
till
Förordning

om upphävande av inkvarteringsordningen för städerna utom Stockholm den 22 februari 1841 (nr 3 s. 1) och inkvarteringsordningen för Stockholms stad den 28 februari 1856 (nr 13 s. 1).

Härigenom förordnas, att inkvarteringsordningen för städerna utom Stockholm den 22 februari 1841 och inkvarteringsordningen för Stockholms stad den 28 februari 1856 skola upphöra att gälla från och med den 1 juli 1939.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 16 december 1938.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anmäler t. f. chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Quensel, fråga om inkvarteringsbesvärets upphörande samt anför:

Inledning.

Av ålder ha vissa skyldigheter ålegat borgare i städerna och fastighetsägare å landet med avseende å inkvartering av krigsmaktens personal. Man har därvid gjort skillnad mellan *ständig* och *tillfällig* inkvartering. Ständig inkvartering har inneburit en ordinarie beställningshavare tillkommande förmån av bostad å hans ordinarie tjänstgöringsort, under det att tillfällig inkvartering inneburit motsvarande förmån å annan ort under marscher och tillfälliga kommenderingar. Bestämmelser om såväl ständig som tillfällig inkvartering ha meddelats i *inkvarteringsordningen för städerna utom Stockholm den 22 februari 1841* (nr 3 s. 1) och *inkvarteringsordningen för Stockholms stad den 28 februari 1856* (nr 13 s. 1). Stadganden om tillfällig inkvartering återfinnas därjämte i *förordningen den 6 september 1842* (nr 32 s. 1) *om truppers och persedlars fortskaffande* (den s. k. *tågordningen*). Dessa författningar äro — ehuru i vissa delar uttryckligen ändrade och i andra hänseenden genom senare lagstiftning, bland annat på rekvisitions- och förfoganderättens område, modifierade — alltjämt formellt gällande. Anledningen till att dessa i hög grad föråldrade författningar icke upphävts torde vara att söka däri, att de reglerat vissa ekonomiska rättsförhållanden mellan stat och kommun, vilkas avvecklande visat sig medföra svårigheter. Dessa rättsförhållanden ha väl numera flerstädes helt förlorat sin betydelse. Dock fullgöra alltjämt städerna Stockholm och Göteborg dem åliggande skyldighet att utgiva kontanta inkvarteringsbidrag för personalen vid vissa truppförband. För befattningshavare, som äger uppbära dylikt bidrag, göres motsvarande avdrag å lönen, varför bidraget i realiteten kommer staten tillgodo. Då nu fråga uppkommit om ändrad förläggning för de i Stockholm stationerade regementena, ansåg sig chefen för försvarsdepartementet böra upptaga frågan om Stockholms stads inkvarteringskyldighet

samt föranstalta om utredning av därmed sammanhängande rättsförhållanden ävensom beträffande frågan om inkvarteringsordningarnas och tågordningens upphävande. Nämda utredning har verkställts inom försvarsdepartementet och dess resultat har sammanfattats i en den 21 april 1938 dagtecknad *promemoria med förslag till inkvarteringsbesvärets upphörande och upphävande av därmed sammanhängande äldre författningar.*

Över promemorian hava i anledning av remiss utlåtanden avgivits av chefen för försvarsstaben, arméförvaltningen, statskontoret, generaltullstyrelsen, som inhämtat yttranden från tulldirektörerna i Stockholm och Göteborg, överståthållarämbetet, efter hörande av Stockholms stadsfullmäktige, samt magistraten i Göteborg, efter hörande av Göteborgs stadsfullmäktige.

Innan jag ingår på de i promemorian framställda förslagen, torde jag få lämna en översikt av inkvarteringsinstitutet och därmed förknippade äldre förhållanden, vilka äro ägnade att belysa dess innebörd.

Den ständiga inkvarteringen.

I äldre tid var ständig inkvartering allmän för arméns personal. Vad de garnisonerade trupperna beträffar, ålåg det borgerskapet i de städer, där sådana trupper voro förlagda, att ombesörja inkvarteringen. Vid de indelta truppförbanden motsvarades inkvarteringsförmånen av manskapets fria bostad på roten eller rusthållet och den övriga personalens boställen.

Ända till början av 1700-talet utgjordes garnisonsinkvarteringen uteslutande in natura av borgerskapet i vederbörande stad. På upprepade klagomål av inkvarteringsgivarna tillkommo emellertid under tidernas lopp dels vissa föreskrifter, varigenom även andra invånare i städerna än borgarna fingo sig pålagd viss del av inkvarteringssskyldigheten och möjlighet bereddes att i stället för bostäder in natura tillhandahålla inkvarteringstagarna kontant ersättning, dels ock vissa medgivanden för städerna att såsom bidrag till bland annat inkvarteringskostnadernas bestridande uppbära vissa avgifter av in- och utgående varor, s. k. tolag.

Under förra hälften av 1800-talet förekommo så gott som vid varje riksdag till behandling frågor rörande inkvarteringsskyldighetens utjämning. Härvid kom efter hand den grundsatsen till uttryck, att, vad manskapets inkvartering beträffade, kasernbyggnader borde såvitt möjligt uppföras på statsverkets bekostnad i de garnisonsstäder, där kronan tillhöriga byggnader för ändamålet icke tidigare funnes inrättade. Med denna utgångspunkt blev inkvarteringsskyldigheten sedermera reglerad genom 1841 och 1856 års inkvarteringsordningar.

Vad först beträffar *inkvarteringsskyldigheten för städerna utom Stockholm*, ha dessa genom 1841 års inkvarteringsordning helt befriats från skyldighet att åt vare sig manskap eller officerare och underofficerare med vederlikar bestå själva inkvarteringen, d. v. s. bostad in natura eller ersättning därför. Däremot kvarstår enligt författningen alltjämt skyldighet för vederbörande stad att bekosta s. k. servis för den i staden garnisonerade personalen. Uti

inkvarteringsskyldigheten har nämligen av ålder, utöver tillhandahållandet av bostad, ingått skyldighet att för inkvarteringstagarna bekosta bland annat sängutredning, d. v. s. säng och sängkläder. Av landsortsstäderna är det numera endast Göteborg som alltjämt fullgör skyldigheten att betala servisersättning, i det att staden erlägger sådan till såväl officerare och underofficerare som manskap vid Göta artilleriregemente. Att servisersättning icke erlägges av övriga garnisonsstäder har delvis sin grund däri, att beträffande truppförband, som efter 1901 nyuppsatts eller förflyttats, kronan icke gjort gällande anspråk på dylik ersättning, och är i övrigt en följd av särskilda överenskommelser mellan kronan och vederbörande städer.

Den Stockholm stad åliggande skyldigheten att bekosta ständigt inkvartering för de till staden förlagda garnisonerade trupperna blev icke ordnad samtidigt med övriga städers motsvarande skyldighet, utan först 1854 avläts till riksdagen framställning om reglerande av inkvarteringen i Stockholm, varvid ett uppgjort förslag till ny inkvarteringsordning för Stockholms stad jämväl delgavs riksdagen. Då detta förslag innehöll förnyad, med hänsyn till de dåtida hyresförhållandena förhöjd taxa å inkvarteringsersättningen för garnisonsregementena i huvudstaden, men denna taxa ansågs icke böra få tillskynda inkvarteringsgivarna ökad tunga, föreslog Kungl. Maj:t ständerna att under riksstatens fjärde huvudtitel uppföra ett särskilt reservationsanslag å 14,300 riksdaler banko eller 21,450 riksdaler riksmünt, avsett att användas såsom bidrag till stadens kostnader för inkvarteringsordnande. Vad Kungl. Maj:t sålunda föreslagit godkändes av ständerna, och Kungl. Maj:t utfärdade därefter den 28 februari 1856 ovanberörda inkvarteringsordning för Stockholms stad.

Enligt denna författning skulle staden bekosta fri inkvartering för garnisonerade trupper av krigsmakten till lands med deras befäl och stater. Därtill räknades: 1) Svea livgarde, 2) Livgardet till häst, 3) Andra livgardet ävensom 4) Svea artilleriregemente (vartill då hörde Stockholms tygstation).

Till bestridande av kostnaderna för den inkvartering, som enligt denna författning ålåg Stockholms stad, skulle användas 1) ett sammanräknat belopp av årligen 37,300 riksdaler banko eller 55,950 riksdaler riksmünt av inkvarteringsstolagen, vilken, intill dess annorlunda förordnades, skulle utgå med $\frac{33}{150}$ av allmänna stadstolagen, och av dubbla våg- och mätarepenningarna, som beräknades i överensstämmelse med utfärdade taxor, 2) det kontanta tillskott till inkvarteringsutgifterna, vilket under tiden närmast före inkvarteringsordningens tillkomst av stadens inkvarteringsgivare årligen utgjorts med i medeltal 13,000 riksdaler banko eller 19,500 riksdaler riksmünt, och 3) det för ändamålet å riksstaten uppförda reservationsanslaget å 14,300 riksdaler banko eller 21,450 riksdaler riksmünt, i den mån detsamma kunde behöva anlitas.

Vad vidare erfordrades för tillfälliga inkvarteringar, för stadskasernernas underhåll samt för inkvarteringsgivarnas genom särskilda överenskommelser åtagna inkvarteringsutgifter till stadens egna militärkompanier m. m. ävensom för den sedan äldre tider förefintliga inkvarteringskommissionens för-

valtningskostnader skulle fyllas dels genom det överskott, som å tolagens och de dubbla våg- och mätarepenningarnas på förut angivet sätt beräknade belopp något år kunde uppkomma, dels, liksom ovanberörda ständiga tillskott till inkvarteringsutgifterna, av stadens borgerskap och husägare.

Genomförandet av 1901 års härordning medförde en betydelsefull förändring i fråga om inkvarteringen. Före tillkomsten av denna härordning hade inkvarteringsförmån endast varit tillförsäkrad personal vid de s. k. garnisonerade truppförbanden och vid vissa staber och anstalter. Vid 1901 och 1902 års riksdagar beslöts emellertid, under förutsättning att Stockholms stads och städernas i landsorten skyldigheter i avseende å bekostandet av inkvartering (servis) komme att bibehållas, att alla officerare och underofficerare tillika med dessa personalgruppers civilmilitära vederlikar, vilka förut icke varit berättigade till inkvartering eller ersättning därför, skulle av kronan beredas sådan förmån. Härmed avsågs dock ej att tillförsäkra all denna personal bostad in natura utan allenast att genomföra en lönereglering, och innebörden i den beslutade förändringen kan sålunda sägas vara den, att varje löntagare på stat av nämnda kategorier skulle få såsom en särskild löneförmån uppbära inkvarteringsbidrag, som dock skulle innehållas i de fall, då bostad in natura upplåtits åt vederbörande. I varje fall — vare sig naturabostad åtnjöts eller icke — skulle löntagarna dessutom äga uppbära servisbidrag. Från och med 1903 skulle därjämte inkvarteringsbidragen utgå enligt förhöjd taxa. Stockholms stad lämnade sitt bifall till taxehöjningen endast under förutsättning, att inkvarteringstolagen lämnade tillgång därtill och nedsättning icke vidtogs i statsbidraget å 21,450 kronor.

Den nu tillämpade ordningen i fråga om inkvarteringen härrör från år 1921. Den då genomförda löneregleringen för försvarsväsendets personal avsåg bland annat att för varje befattningshavare i ett belopp sammanföra den under flera lönetitlar utgående avlöningen. Detta innebar, att inkvarteringsersättningen för flertalet befattningshavare avskaffades och att den egentliga lönen höjdes med motsvarande belopp. Då emellertid en avveckling av rättsförhållandet mellan kronan och de städer, som utgävo inkvarteringsbidrag, icke kom till stånd i samband med löneregleringen, kunde de kommunala inkvarteringsbidragen icke avskaffas. I stället infördes i avlöningsreglementet för officerare och underofficerare samt civilmilitära beställningshavare på aktiv stat m. fl. vid armén och marinen den 29 juni 1921 (nr 388) ett stadgande (21 §) av innehåll, att för beställningshavare, som enligt gällande bestämmelser ägde uppbära inkvarterings- och servisbidrag eller enbart servisbidrag från vissa städer, å lönen skulle avdragas ett belopp, motsvarande vad han sålunda uppbure från vederbörande stad. I det nu gällande avlöningsreglementet för officerare och underofficerare samt civilmilitära beställningshavare på aktiv stat m. fl. vid försvarsväsendet den 20 maj 1927 (nr 170) inflöt nämnda stadgande oförändrat. I avlöningsreglementet för det fast anställda manskapet — för värnpliktiga utgår icke inkvarterings- eller servisbidrag — erfordras icke någon motsvarande bestäm-

melse, då kronan tillgodogör sig bidraget och tillhandahåller såväl inkvartering som servis in natura.

För närvarande fullgöres inkvarteringsskyldigheten sålunda:

Stockholms stad erlägger både inkvarterings- och servisbidrag för såväl officerare och underofficerare¹ som manskap vid Svea livgarde, Göta livgarde, Livregementet till häst, Svea artilleriregemente och Stockholms tygstation;

Göteborgs stad erlägger servisbidrag för såväl officerare och underofficerare¹ som manskap vid Göta artilleriregemente.

De belopp, som avses för officerare och underofficerare med vederlikar, rekvireras från städerna av respektive truppförband. Av de för manskapet beräknade beloppen uppbäres inkvarteringsersättningen av arméförvaltningens fortifikationsstyrelse och uppföres såsom inkomst å kasernbyggnadsanslaget under det att uppbörden av servisersättningen omhänderhaves av intendenturdepartementet, som bokför de infutna beloppen såsom inkomst på kasernutredningsanslaget.

Storleken av de av Stockholm och Göteborg under de sista tio åren erlagda bidragen framgår av följande uppställning:

Å r	Stockholm	Göteborg	Summa
1928	99,809: 06	2,054: 25	101,863: 31
1929	98,344: 05	2,118: 25	100,462: 30
1930	91,920: 18	2,077: 75	93,997: 93
1931	99,570: 53	2,074: 25	101,644: 78
1932	99,150: 80	2,076: 25	101,227: 05
1933	100,427: 89	2,074: 25	102,502: 14
1934	99,970: 48	2,049: 25	102,019: 73
1935	98,923: 11	1,991: 25	100,914: 36
1936	97,465: 20	1,958: 25	99,423: 45
1937	101,212: 45	1,884: 75	103,097: 20
Summa kronor	986,593: 75	20,358: 50	1,007,152: 25
Medeltal kronor	98,659: 38	2,035: 85	100,715: 23

Stockholms stads bidrag fördela sig på de olika truppförbanden på följande sätt:

¹ Ävensom viss civilmilitär personal.

Å r	Svea livgarde	Göta livgarde	Livregementet till häst	Svea artilleriregemente	Stockholms tygstation
1928	29,064: 25	12,825: 09	21,915: 40	32,893: 32	3,111: —
1929	29,364: 37	12,426: 41	21,305: 37	32,101: 90	3,146: —
1930	29,458: 31	12,273: 88	22,114: 03	24,993: 83	3,080: 13
1931	29,693: 05	12,073: 29	21,030: 03	33,266: 54	3,507: 62
1932	29,641: 53	12,212: 38	21,499: 63	32,561: 26	3,236: —
1933	29,751: 89	12,233: 67	22,512: 86	32,728: 47	3,201: —
1934	28,839: 83	12,221: 95	22,507: 61	33,200: 09	3,201: —
1935	28,584: 32	12,223: 21	22,638: 12	32,413: 96	3,063: 50
1936	28,974: 60	12,377: 38	22,277: 30	30,964: 92	2,871: —
1937	29,912: 85	13,633: 96	22,654: 93	31,755: 96	3,254: 75
Summa kronor	293,285: —	121,501: 22	220,455: 28	316,880: 25	31,672: —
Medeltal kronor	29,328: 50	12,450: 12	22,045: 53	31,688: 03	3,167: 20

Beträffande Göta livgarde må anmärkas, att inkvarterings- eller servisbidrag icke utgår för personalen vid den i Vaxholm förlagda delen av regementet.

Den tillfälliga inkvarteringen.

Skyldigheten att mottaga tillfällig inkvartering åligger enligt inkvarteringsordningarna både land och stad, såväl i krig som fredstid. Inkvarteringen, som alltid erhålles in natura, omfattar rum och, då så erfordras, ljus och ved. Officerare och underofficerare äro berättigade till möblerade rum med säng och sängkläder, manskapet allenast till underbädd av halm, säv, löv eller färskt granris, efter tillgång och årstid, med påbredda grova enkla lakan eller täcken. En generalsperson eller regementsofficer erhåller två rum, en kapten ett rum under det att subalternofficerare läggas två och underofficerare fyra tillsammans i ett rum. Manskap samt »drängar» läggas tillhoppa, efter vad rummet medger. Inkvarteringskyldigheten omfattar även stallrum, där sådant kan åstadkommas. Städer böra om möjligt förskonas från inkvartering, när truppen utgöres av kavalleri. För nu nämnda förmaner utgår icke ersättning; dock kan Kungl. Maj:t vid särskilt betungande inkvartering besluta, att viss ersättning skall utgå. Mat och foder, som består av inkvarteringsvärdarna, betalas särskilt.

Åtskilliga av de i 1841 års inkvarteringsordning förekommande bestämmelserna ha även infutit i 1842 års tågordning.

Giltigheten av bestämmelserna om tillfällig inkvartering i inkvarteringsordningarna och tågordningen har genom senare författningar inskränkts. Sålunda ha i lagen den 24 maj 1895 (nr 43 s. 1) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (§ 5) meddelats bestämmelser om inkvartering under tid, då krigsmakten är ställd på krigsfot. Skyldigheten att lämna kvarter utan ersättning har där

bibehållits, dock med rätt för vederbörande att vid längre tids inkvartering erhålla skälig ersättning. I 1895 års rekvisitionslag meddelas endast de grundläggande bestämmelserna om skyldigheten att lämna kvarter; i övrigt hänvisas till gällande inkvarteringsordningar och författningar om truppers och persedlars fortskaffande. De i 1895 års lag upptagna bestämmelserna om kvarter ha utan någon ändring i sak influtit i rekvisitionslagen den 31 mars 1938 (nr 87); dock har hänvisningen till inkvarterings- och tåg författningarna ersatts med en allmän hänvisning till de närmare föreskrifter, som meddelas av Konungen. I motiven till den nya lagen har framhållits, att då bestämmelserna i nämnda författningar till en del äro föråldrade, det syntes mera lämpligt, att Konungen i verkställighetsförordning meddelar föreskrifter, som reglera ifrågavarande förhållanden. Dylika föreskrifter ha influtit i rekvisitionsförordningen den 10 juni 1938 (nr 304), 14 §. En ytterligare inskränkning i de äldre bestämmelserna om tillfällig inkvartering har skett genom lagen den 31 mars 1938 (nr 88) om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov. Enligt sistnämnda lag kan, under vissa förutsättningar, då militär personal utan att vara ställd på krigsfot är sammandragen av hänsyn till rikets försvar eller dess säkerhet, rum för personal och hästar ävensom förnödenheter av olika slag tagas i anspråk mot full ersättning till vederbörande ägare eller innehavare.

I den förut omnämnda, inom departementet upprättade promemorian har anförts, att med hänsyn till de inskränknings, som gjorts i de äldre författningarnas bestämmelser om inkvartering, dessa numera endast skulle äga avseende å rena fredsförhållanden. Emellertid har det i promemorian ifrågasatts, huruvida dessa stadganden äro giltiga ens under fredstid. Härom har anförts följande:

Då man i lagen om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov ansett erforderligt att uppställa särskilda förutsättningar för rätten att taga i anspråk bland annat kvarter och därtill stadgat, att full ersättning skall lämnas, torde statsmakterna få anses hava utgått ifrån att den gamla rätten till tillfällig inkvartering i fredstid icke längre äger bestånd eller i varje fall icke skäligen bör göras gällande. Det torde ock sedan lång tid tillbaka vara stadig praxis, att den som tillfälligt upplåter kvarter åt militär personal erhåller full gottgörelse härför. Den på inkvarteringsordningarna och tågordningen grundade rätten till tillfällig inkvartering torde sålunda numera få anses vara obsolet.

Övriga bestämmelser i inkvarteringsordningarna och tågordningen.

Utom de bestämmelser, som röra själva inkvarteringen och för vilka förut redogjorts, innehålla inkvarteringsordningarna åtskilliga stadganden av administrativ och politirättslig natur. Härom anføres i promemorian:

Beträffande landsortsstäderna stadgas, att inkvarteringen handhaves antingen av magistraten eller en särskild kommission, och beträffande Stock-

holm, att inkvarteringsverket och dess angelägenheter förvaltas av Stockholms stads inkvarteringskommission. Angående debitering, uppbörd och redovisning av inkvarteringsmedlen meddelas för Stockholm tämligen utförliga bestämmelser. Sedan genom 1862 års kommunalreform inkvarterings-tungan kommit att åvila stadens samtliga skattskyldiga invånare och drätselkammaren övertagit flertalet förvaltningsuppgifter, har även bestyret med inkvarteringen kommit att åvila vederbörande drätselkammare. I följd härav hava åtskilliga av ifrågavarande stadganden förlorat sin betydelse. Inkvarteringsordningarna innehålla vidare bestämmelser angående ordnings vidmakthållande i samband med inkvartering in natura. Utförligare bestämmelser i detta hänseende finnas emellertid i tågordningen. Mål och tvister rörande inkvartering, som ej enligt krigslagarna lyda under krigsdomstol, upptagas och avdömas av landshövdingen respektive överståthållaren.

Tågordningen, vilken i motsats till inkvarteringsordningarna tillkommit utan riksdagens medverkan, har karaktären av ett detaljerat reglemente, vars huvudsyfte torde vara att fastställa de skyldigheter, som under transport av trupper och persedlar åligga å ena sidan militära myndigheter och militär personal och å andra sidan civila myndigheter och civilbefolkningen. Författningen bygger på den allmänna inkvarteringskyldigheten och den vid tågordningens tillkomst ännu bestående skyldigheten för hemmansägare att verkställa skjutsning för kronans räkning. För tågordningens innehåll lämnas i promemorian följande redogörelse:

I §§ 1—102 meddelas bestämmelser om truppers fortskaffande. Företrädesvis bör sjötransport komma till användning. Då detta ej låter sig göra, sker fortskaffandet antingen till fots, då truppen tågar, eller medelst marschforcé, då truppen åker. Om truppers fortskaffning med vad därtill hör, såsom skjuts, avlöning, förplägnad och kvarter ävensom foder åt truppens hästar har Konungens befallningshavande, var inom sitt län, att draga försorg. Handräkning för sådant ändamål må dock i allmänhet ej meddelas utan Kungl. Maj:ts särskilda befallning. Det åligger vederbörande befälhavare att uppgöra och i god tid tillställa Konungens befallningshavande en marschrout, som ligger till grund för nämnda myndighets åtgärder i fråga om anskaffande av skjutsar, kvarter m. m. Till förekommande av missbruk meddelas detaljerade föreskrifter om färd sätt under olika förhållanden och för personal av olika grader, antalet hästar, som får disponeras, fordonens belastning och ersättning för övervikt, väntetid och väntningspenningar m. m. Under marschen skall kronobetjäning medfölja samt utbetala avlöning till militärpersonalen samt ersättning för mat, foder m. m., som tillhandahålles av civilbefolkningen. Angående kvarter meddelas bestämmelser, som väsentligen överensstämna med vad inkvarteringsordningarna stadga om tillfällig inkvartering. Under marschen erhålla såväl befäl som manskap fri sjukvård. Föreskrifter äro lämnade för det fall, att insjuknad person måste lämnas efter truppen eller forslas till lasarett eller någon avlider under marschen. Slutligen meddelas i denna avdelning bestämmelser om ordningen under »durchmarscher», om kostnaders betalande och redovisning samt om truppers fortskaffande sjöledes.

I en andra avdelning av tågordningen (§§ 103—118) givas föreskrifter om persedlars fortskaffande. Även sådana transporter skola helst verkställas sjöledes. Kan detta ej ske, äger transporten rum landvägen med kronoskjuts. Viktigare transporter åtföljas av särskild bevakning under det att övriga transporter överlämnas till vederbörande kronobetjäningens vård. Av-

sändaren upprättar en förpassning, som skall åtfölja godset. Skall kronoskjuts anlitas, rekvireras sådan i avsändningsorten hos Konungens befallningshavande, som uppgör en transportrout. Denna sändes före transporten till Konungens befallningshavande i de län, genom vilka färdvägen går. Åtskilliga bestämmelser äro givna till förekommande av skada å de persedlar, som transporten avser. För transport av ekvirke och storverksträd äro meddelade särskilda bestämmelser.

En tredje avdelning (§§ 119—134) innehåller stadganden om förbrytelser och ansvar. Här äro intagna åtskilliga huvudsakligen från missgärningsbalken, byggningsbalken och 1798 års krigsartiklar hämtade straffbestämmelser rörande förhållanden, som avses i tågordningen, och dessutom vissa speciella bestämmelser om skadestånd.

Beträffande frågan i vad mån de bestämmelser i tågordningen, för vilka sålunda redogjorts, fortfarande äro gällande anføres i promemorian:

Det synes uppenbart, att tågordningen — fränsett de tidigare berörda bestämmelserna om inkvartering — måste anses vara i det väsentliga upphävd. Sålunda har skjutshållningsbesvärets avskaffande medfört, att många bestämmelser i tågordningen icke längre kunna tillämpas. Andra delar av ifrågakvarande författning äro satta ur kraft genom ändrade bestämmelser om den militära personalens avlöning och om sättet för avlöningens utbetalande. Straffbestämmelserna hava upphävts genom promulgationsförordningarna till strafflagen och till 1868 års krigslagar. Genom endera av sistnämnda lagar torde även de olika skadeståndsbestämmelserna få anses upphävd. Beträffande vissa bestämmelser såväl i tågordningen som i inkvarteringsordningarna synes tvekan kunna råda, huruvida de skola anses uttryckligen upphävd.

Städernas vederlag för inkvarterings skyldigheten.

Såsom av det föregående framgår, förefinnes ett visst samband mellan städernas inkvarterings skyldighet och den städerna tillkommande *tolagen* (*tolagsersättningen*). Innebördens härav framgår av följande i promemorian lämnade redogörelse för tolagens uppkomst och slutliga reglering:

Tolagen härleder sig från drottning Kristinas förmyndarregerings tid. Den bestod ursprungligen i ett procentuellt tillägg å tullen på in- och utgående varor, vilket tillföll staden. En omständighet av stor betydelse för tolagens tillkomst anses hava varit förmyndarregeringens strävan att upphjälpa städernas ekonomi, så att städerna kunde bereda sina borgmästare avlöning, iståndsätta sina publika byggnader m. m. Det har även gjorts gällande, att tolagen inneburit en compensation åt städerna för att de bofasta borgarna, vilka tidigare erlagt lägre tull än utlänningar, genom 1637 års tullordning gingo miste om denna förmån. Tolag tillerkändes så småningom samtliga stapelstäder. I samband med reduktionen indrogs tolagen till kronan, men åtskilliga städer lyckades efter kort tid på nytt erhålla tolag. År 1715 tillerkändes samtliga stapelstäder rätt till tolag och 1717 bestämdes, att tolagen skulle utgå med samma procentsatser för alla tolagsberättigade städer. I sistnämnda hänseende inträdde emellertid genom kompletterande bestämmelser under 1700-talet en viss differentiering.

Vid sidan av den tolag, för vilken nu redogjorts — den s. k. ordinarie tolagen eller stadstolagen — uppbars flerstädes i stapelstäderna även andra tolagsavgifter. Den viktigaste av dem var *inkvarterings tolagen*. Sådan förekom till en början endast i Stockholm, som 1688 erhöll rätt till viss tolag

till lindring i kontributionen och inkvarteringen. År 1719 infördes en allmän tillökningstolag, vilken i inkvarteringspliktiga städer var avsedd till borgerskapets understöd i inkvarteringsbesväret. Uppstod överskott, skulle detta redovisas till kronan. I de städer, som ej voro betungade med inkvartering, tillföll tillökningstolagen i sin helhet kronan. År 1723 tillerkändes städerna rätt att själva uppbära ifrågavarande tolag. För städer med ständigt inkvartering gällde dock, att medlen skulle användas till inkvarteringsbesvärets lättande, men eventuellt överskott kunde de själva disponera. Ett uttryck för sambandet mellan inkvarteringstolagen och inkvarteringssskyldigheten kom till synes däri, att nämnda tolag kom att upphöra i Marstrand, sedan staden 1823 befriats från inkvartering. I de förut omnämnda fall, då städer under senare tid upphört att vara garnisonsorter, ha däremot stadens tolagsinkomster icke underkastats någon reducering. Under loppet av 1700-talet kom inkvarteringstolagen, i likhet med den ordinarie tolagen, att i vissa städer utgå efter andra procentsatser än de ursprungligen fastställda.

Förekomsten av de många olika tolagstitlarna och den omständigheten, att ifrågavarande avgifter varken utgingo efter enhetliga grunder i olika städer eller ens i samma stad, där de understundom uppburas av olika myndigheter, framkallade många svårigheter och olägenheter. I början av 1800-talet uppstod ock en strävan att åstadkomma förenklingar i avseende å tolagens utgående. Sälunda reglerades år 1825 tolagen i Stockholm och Göteborg på det sättet, att alla tolagstitlarna sammanslogos till en enda titel, s. k. allmän tolag. Av dess sammanlagda belopp i Stockholm beräknades $\frac{80}{150}$ vara avsedda för stadskassans allmänna ändamål (såsom till avlöning för magistraten, rådhusrätten, uppbördsverket m. m.), $\frac{33}{150}$ för bestridande av inkvarteringsutgifter, $\frac{30}{150}$ till den s. k. börs- och brofonden samt $\frac{7}{150}$ till fattigvården.

Även sedan dessa förenklingar kommit till stånd, kvarstodo dock olägenheter därav, att tolagen icke i likhet med tullen uppbars efter för hela riket gemensamma bestämmelser samt att de båda pålagorna utgingo var för sig. Detta gjorde en genomgripande reglering av tolagen nödvändig. Ett förslag till sådan reglering framlades av den år 1855 tillsatta kommittén för ordnande av Sveriges och Norges ömsesidiga handelsförhållanden. Förslaget avsåg, att de i sammanhang med tullumgälderna utgående tolagsavgifterna vid varors in- och utförsel skulle inbegripas i vederbörliga tullsatser och upphöra såsom särskilda beskattningstitlar mot gottgörelse av tullmedlen. Efter det proposition i ämnet avlåtits till 1856/1857 års riksdag och i huvudsak vunnit ständernas bifall, utfärdade Kungl. Maj:t den 18 december 1857 kungörelse med föreskrift, att den till städerna såsom särskild avgift ingående tolag (stads- och allmän tolag, inkvarteringstolag, fattigvårdstolag m. m.) skulle upphöra mot gottgörelse av tullmedlen. I särskilt nådigt brev till generaltullstyrelsen av samma dag meddelades bestämmelser angående ersättning till städerna för tolagsavgiften. Enligt de sälunda fastställda bestämmelserna skulle tolagsersättningen i jämna hundratal riksdaler riksmünt utgå till de särskilda städerna efter den inkomst, de i medeltal haft av tolagen under åren 1853—1855 (för Sundsvall och Haparanda dock efter 1855 års tolagsuppbörd), med iakttagande därav, att om tulluppbörden någonstädes komme att överskjuta medelbeloppet av tulluppbörden för de tre bestämda åren, eller för Sundsvall och Haparanda 1855 års uppbörd, den stad, där sådant inträffade, skulle äga att ytterligare erhålla en tolagsersättning, beräknad efter 5 procent på överskottet, liksom ock för den stad, där tulluppbörden sjönke under nämnda medelbelopp, avdrag å tolagsersättningen skulle verkställas och beräknas efter samma procentförhållande, som

ägt rum mellan stadens tull- och tolagsuppbörd under den vid beräkningen avsedda tid, med jämkning däri till närmaste $\frac{1}{4}$ procent. Stapelstäder, såväl redan befintliga som nytillkommande, vilka icke haft rätt till någon tolagsuppbörd och å vilka sålunda dessa bestämmelser ej kunde anses tillämpliga, kunde efter därom hos Kungl. Maj:t gjord ansökning erhålla ett mot tolagen svarande anslag ur tullmedlen till belopp av 5 procent av stadens tulluppbörd.

Den år 1857 sålunda genomförda tolagsregleringen har sedan alltjämt ägt tillämpning. Närmast på grund av tullmedlens ständiga ökning har emellertid vid upprepade tillfällen fråga väckts om ny reglering av tolagsersättningen. De olika förslag härutinnan, som framkommit, ha emellertid icke lett till något resultat.

Av det i promemorian anförda framgår sålunda, att $\frac{33}{150}$ av den tolagsersättning, som Stockholms stad årligen uppbär av kronan, är att betrakta såsom vederlag för den staden åvilande inkvarteringsbördan. Tidigare har omnämnts, att staden enligt 1856 års inkvarteringsordning i nyssnämnda hänseende ytterligare ägde uppbära dubbla våg- och mätarepenningarna samt det å riksstaten uppförda anslaget å 21,450 riksdaler riksmünt. Våg- och mätarepenningarna ha numera förlorat all betydelse såsom kommunal inkomstitel. Anslaget å 21,450 kronor finnes alltjämt upptaget å riksstaten under fjärde huvudtiteln såsom ett reservationsanslag för »inkvarteringsordnande i Stockholm» och beloppet utbetalas årligen i sin helhet till Stockholms stad.

Den av Stockholms stad uppburna, på budgetåret 1936/1937 belöpande tolagsersättningen har utgjort 3,658,748 kronor. Inkvarteringstolagen, motsvarande $\frac{33}{150}$ av nämnda summa, har således för budgetåret 1936/1937 uppgått till 804,924 kronor 56 öre, vilket belopp är cirka åtta gånger större än stadens kostnader, fränsett statsanslaget, för inkvarteringen.

Tidigare förslag till avveckling av inkvarteringsbesväret.

Vid olika tillfällen har ifrågasatts att, utan sammankoppling med ny reglering av den städerna tillkommande tolagsersättningen, vidtaga mer eller mindre vittgående ändringar beträffande städernas skyldigheter med avseende å den ständiga inkvarteringen.

I ett år 1904 framlagt, av *f. d. generalkrigskommissarien A. Sjöberg* utarbetat förslag till inkvarteringsordning för arméns personal föreslogs sålunda, att den vissa landsortsstäder åliggande skyldigheten att utgiva servisersättning skulle utan vederlag åt kronan upphöra. Såsom skäl härför anfördes, bland annat, att denna skyldighet redan i ingressen till 1841 års författning uttryckligen angivits såsom endast övergående och att statsverkets (årliga) förlust komme att hålla sig inom cirka 7,000 kronor. Förslaget blev dock icke genomfört.

En ny utredning angående inkvarteringsförhållandenas ordnande inom armén framlades i ett den 26 augusti 1915 dagtecknat, av *generallöjtnanten G. Björlin* utarbetat utlåtande. Enligt detta förslag skulle den ständiga inkvarteringen för framtiden bekostas av staten. Därjämte föreslogs, att inkvarteringsbidragens belopp skulle höjas. Något vederlag skulle icke utgå

för statens övertagande av landsortsstädernas inkvarteringskyldighet. Såsom skäl härför anfördes, bland annat, att ett faktiskt upphävande av denna skyldighet ägt rum i fråga om personal i alla nyare garnisonsstäder, för vilka statsmedel sedan år 1902 beräknats vara tillgängliga för bestridande av servisbidrag och servis in natura. Beträffande Stockholm föreslogs, att staden för befrielse från sin inkvarteringskyldighet skulle hava att till statsverket årligen avstå viss, i särskild avhandling mellan kronan och staden närmare bestämd del av den staden tillförsäkrade tolagsersättningen.

I sitt utlåtande angav förslagsställaren vissa riktlinjer för innehållet av en dylik avhandling. Därvid erinrades till en början, att stadens årliga kostnader för den ständiga inkvarteringen vid tiden för utredningens verkställande syntes kunna beräknas till cirka 170,000 kronor, att ³³/₁₅₀ av tolagsersättningen de senare åren uppgått till icke mindre än cirka 260,000 à 270,000 kronor samt att därest denna andel oavkortad beräknats till bestridande av inkvarteringskostnaderna, staden årligen gjorde en avsevärd vinst. Med åberopande härav och då den omständiga och invecklade proceduren i avseende å inkvarterings- och servisbidragens utbetalande i Stockholm snarast syntes böra undanröjas, hemställde förslagsställaren, att statsverket måtte övertaga alla Stockholms stads skyldigheter med avseende å den ständiga inkvarteringen. I samband därmed borde statsverket indraga dels ovannämnda anslag å 21,450 kronor, dels ock av den staden tillkommande tolagsersättningen årligen ett så stort belopp, som motsvarade exempelvis genomsnittssiffran för de av staden under de senaste tio åren före den ifrågasatta överenskommelsens trädande i kraft havda kostnader för den ständiga inkvarteringen, minskad med nämnda belopp 21,450 kronor. Sedan borde för vart tionde år omreglering ske av ersättningsbeloppet; beträffande ersättningsbeloppets bestämmande i dessa fall föreslogs, att till grund därför borde läggas en av arméförvaltningen vid början av varje ny tioårsperiod uppgjord uträkning å de inkvarterings- och servisbidrag, som utbetalts under föregående period till personal vid vederbörande regementen, varefter till årsmedeltalet av det under denna period erlagda beloppet borde läggas de av staden redan nu direkt till statsverket utgående ersättningarna för inkvartering och servis för manskapet; den sålunda bestämda summan skulle innehållas från den staden under följande tioårsperiod tillkommande årliga tolagsersättningen.

Över nyssberörda förslag infordrades genom överståthållarämbetet yttrande från Stockholms stadsfullmäktige, vilka i underdånigt utlåtande den 21 december 1915 förklarade sig icke kunna tillstyrka godkännande av de grunder, som angävos i förslaget.

Frågan om inkvarteringsbesvärets avskaffande har slutligen gjorts till föremål för utredning av *1918 års militära avlöningssakkunniga*. För de sakkunniga, vilka eftersträfvade en förenkling i avlöningsformerna, framstod såsom ett önskemål, att inkvarteringsbidragen helt avskaffades såsom form för den militära personalens avlöning. Vid nämnda tid erlades bidrag till inkvarteringen av, förutom Stockholm och Göteborg, Kristianstad, Landskrona och Visby.

De sakkunniga anförde i en särskild promemoria med förslag till inkvarteringsbesvärets avskaffande bland annat följande:

De sakkunniga, som utgått därifrån, att någon allmänare reglering av tolagsersättningen och de städerna för dess upphörande ålagda skyldigheter i nu förevarande sammanhang icke kan ifrågasättas, hava funnit sig böra förorda, att angivna vederlag beredes genom visst avdrag å den tolagsersättning, som enligt gällande bestämmelser är de olika städerna tillförsäkrad. Att föreslå vederlagets omräkning för olika perioder, såsom av Björnin föreslagits, blir givetvis obehöfligt med ett lönesystem, enligt vilket inkvarterings- och servisbidragen för framtiden komma att helt uppgå i de kvarstående löneformerna lön och dagavlönning, eventuellt ortstillägg. Häruti hava de sakkunniga funnit en anledning att på det sätt förenkla vederlagsfrågan, att vederlaget omedelbart fixeras till visst belopp, att oförändrat utgå såsom avdrag å tolagsersättningen, intill dess en allmänare reglering av denna städernas förmån med därmed förenade skyldigheter kommer till stånd. Såsom en skälig och lämplig grund för bestämmande av beloppet hava de sakkunniga ansett sig böra föreslå medeltalet för de utgifter för den ständiga inkvarteringen, som en var av ifrågavarande fem städer haft under tioårsperioden 1909—1918, dock med iakttagande, vad Stockholms stad beträffar, att från det sålunda uppkomna medelbeloppet sker avdrag för det årsbelopp av 21,450 kronor, som staden av statsmedel för närvarande uppbär såsom bidrag till inkvarteringskostnadernas bestridande. I enlighet härmed skulle det under fjärde huvudtiteln uppförda anslaget till »inkvarteringsordnande i Stockholm» i samband med genomförande av löneregleringen för arméns personal ur riksstaten helt uteslutas.

På grundval av uppgifter, som av de sakkunniga inhämtats, beräknade de sakkunniga avdragen å tolagsersättningsbeloppen till följande avrundade belopp:

för Stockholm	kr. 147,000
» Göteborg	» 2,500
» Kristianstad	» 2,400
» Landskrona	» 600
» Visby	» 750

De sakkunnigas förslag remitterades till vederbörande stadsmyndigheter.

Vid frågans behandling i Stockholms stadsfullmäktige förelåg ett gemensamt yttrande av stadsombudsmannen och stadskamrern. Med hänsyn till möjligheten av att ett eller flera truppförband kunde indragas eller förläggas till annan ort än Stockholm föreslogs i nämnda yttrande sådan jämkning i de sakkunnigas förslag, att det staden åliggande vederlaget skulle bestämmas särskilt för varje truppförband och utgå så länge samma truppförband vore förlagt i Stockholm. Efter en redogörelse för det föreliggande yttrandet anförde stadsfullmäktige i sitt utlåtande över de sakkunnigas förslag, att staden icke vore beredd att då godtaga de ifrågasatta riktlinjerna för avveckling av det mellan staten och staden rådande rättsförhållandet med avseende å stadens skyldighet att bestrida inkvarterings- och servisbidrag till viss arméns personal.

Stadsfullmäktige i Göteborg erinrade i sitt utlåtande, dels att den ersättning, från vars utgörande huvudstaden skulle vinna befrielse, vore ojämför-

ligt mycket större än den annorstädes förekommande, och dels att, då de av Björnin anförda skälen för inkvarteringskyldighetens upphörande i landsortsstäderna icke torde hava blivit vederlagda av de sakkunniga, samma skäl alltjämt syntes böra tillerkännas avgörande vikt. Skulle emellertid Kungl. Maj:t vara av annan mening, syntes emot storleken och sättet för gottgörelsens bestämmande från Göteborgs stads sida icke vara något att erinra.

Med hänsyn till den av Stockholms stad intagna ståndpunkten ansågo de sakkunniga erforderligt, att i sitt förslag till avlöningsreglemente intaga den förut omnämnda bestämmelsen om skyldighet för beställningshavare, som äger åtnjuta inkvarterings- eller servisbidrag från vissa städer, att vidkännas motsvarande avdrag å lönen.

Föreliggande förslag till inkvarteringsbesvärets avskaffande m. m.

I den inom departementet upprättade promemorian har, sedan en utförlig redogörelse lämnats för de förhållanden, som här förut omnämnts, anförts följande:

Av den föregående utredningen torde med all tydlighet framgå, att inkvarteringsinstitutet är en kvarleva från äldre tider, vilken numera icke har någon som helst uppgift att fylla. Den nu tillämpade ordningen medför ett icke oväsentligt arbete med debiterande och uppbörd av inkvarterings- och servisersättningen samt kontroll över redovisningen. Det har även visat sig, att bestämmelsernas tillämpning givit anledning till tvist mellan kronan och Stockholms stad, och beträffande vissa av ifrågakommande ålderdomliga bestämmelser kan tvekan råda, huruvida de ännu äro gällande. Det torde med hänsyn härtill få anses såsom synnerligen önskvärdt, att inkvarteringsinstitutet avskaffas och därmed sammanhängande bestämmelser uttryckligen upphävas.

I promemorian har ock framhållits, att det torde vara klart, att statsmakterna utan att träda städernas rätt för nära kunna besluta en sådan nedläggning i ersättningen för inkvarteringstolagen, som svarar mot den minskning i utgifter, vilken skulle komma städerna till del genom inkvarteringsbesvärets upphörande. Vidare har anförts:

Vad som här i främsta rummet torde böra undersökas är i vad mån inkvarteringsbesvärets avskaffande bör — inom förut angivna gränser — föranleda minskning i den mot inkvarteringstolagen svarande tolagersättningen. En dylik minskning skulle kunna ifrågasättas även i de fall, då inkvarteringsbesväret tidigare upphört på grund av visst truppförbands indragning eller förflyttning men icke mellan kronan och vederbörande stad träffats någon ekonomisk uppgörelse, vari stadgats eller vid vars tillkomst förut satts, att inkvarteringsersättningen skulle upphöra. Även om emellertid formellt fog må förefinnas för en minskning i tolagersättningen i dylikt fall, synes det dock vara i viss mån obilligt, om ekonomiska förhållanden, som redan faktiskt avvecklats, skulle göras till föremål för en ny och för städerna mindre gynnsam reglering. Än mindre synes det böra ifrågakomma, att kronan framställer anspråk på reduktion av tolagen i de fall, då enligt

1841 års inkvarteringsordning inkvarteringssskyldighet förelagat men icke tagits i anspråk, såsom fallet varit beträffande vissa städer, vilka efter 1901 erhållit garnison. Överhuvud torde föreliggande fråga i främsta rummet böra bedömas ur synpunkten av vad skäligheten kräver. Med hänsyn härtill böra onödiga rubbningar i bestående ekonomiska förhållanden undvikas, vare sig dessa skulle lända kronan eller städerna till fördel. En följd härav torde bliva, att andra städer än Stockholm och Göteborg icke beröras av den ifrågasatta reformen.

Såsom 1918 års militära avlöningssakkunniga föreslagit torde samma principer böra tillämpas beträffande inkvarteringsens avveckling i Göteborg som i Stockholm. Nämnda sakkunnigas förslag byggde, såsom framgår av det förut anförda, på en reduktion av den årliga tolagsersättningen med ett belopp, som motsvarade de utgifter vederbörande stad under tioårsperioden 1909—1918 haft för inkvarteringen. De av Stockholms stad gentemot de sakkunnigas förslag framförda invändningarna, att truppförbanden i huvudstaden kunde komma att indragas, förflyttas från staden eller minskas och i följd därav huvudstadens inkvarteringskostnader minskas, bottna tydligen i den uppfattningen, att staden skulle äga att tillgodogöra sig ersättningen för inkvarteringsstolagen oberoende av själva inkvarteringsens bestånd eller omfattning. Något bärande skäl varför stadens inkvarteringssskyldighet skulle upphöra utan motsvarande minskning i tolagsersättningen torde emellertid icke kunna anföras, i synnerhet som staden genom nämnda ersättning tillföres en från början icke avsedd vinst, som mångdubbelt överstiger inkvarteringsbördan. — Vad Göteborgs stad beträffar, har densamma förklarat sig kunna godtaga en avveckling av inkvarteringsinstitutet i enlighet med vad 1918 års sakkunniga föreslagit.

Någon anledning att frångå de riktlinjer för avvecklingen, som innefattas i nämnda sakkunnigas förslag, synes icke föreligga. Avdragen å tolagsersättningen torde kunna bestämmas till medeltalet av erlagda inkvarterings- och servisbidrag under tioårsperioden 1928—1937, beträffande Stockholm dock med avdrag av det å riksstaten uppförda anslaget å 21,450 kronor. Inkvarteringsinstitutets avskaffande synes följaktligen kunna — under riksdagens medverkan — genomföras på det sättet, att dels inkvarteringsordningarna av år 1841 och 1856 genom särskild kungörelse upphävas, förslagsvis från och med den 1 juli 1939, dels tolagsersättningen från och med budgetåret 1939/1940 minskas med för Stockholms vidkommande 77.200 och för Göteborgs vidkommande 2,000 kronor (avrundade belopp) och dels anslaget till inkvarteringsens ordnande i Stockholm från och med nämnda budgetår icke vidare upptages i riksstaten. I samband härmed torde lämpligen genom en av Kungl. Maj:t beslutad kungörelse böra förklaras, att 1842 års tågordning skall upphöra att gälla. Denna kungörelse synes böra träda i kraft omedelbart efter utfärdandet.

Vid den utremitterade promemorian fanns fogat ett förslag till förordning om upphävande av inkvarteringsordningarna, enligt vilket dessa skulle upphöra att gälla från och med den 1 juli 1939.

Yttranden över förslaget.

Det i promemorian innefattade förslaget har i princip lämnats utan erinran i samtliga avgivna yttranden.

Chefen för försvarsstaben har emellertid uttalat, att det förefölle rimligt, att försvarsväsendet kompenseras för de ökade utgifterna på dess anslag.

Arméförvaltningen har förutsatt, att lantförsvarets vederbörande anslag beredas gottgörelse för den inkomstminskning, varav anslagen drabbas vid förslaget genomförande.

Tulldirektören i Stockholm har erinrat, att den till Stockholms stad utgående tolagsersättningen bestode av en fast del, utgörande 335,300 kronor och en rörlig del, utgående med 5 procent av den tulluppbörd, som överstege 3,244,500 kronor. Det borde enligt tulldirektörens mening fastställas, huruvida ifrågavarande belopp borde vid framtida betalningsuppgörelser mellan tullverket och Stockholms stad frändragas den fasta eller den rörliga delen.

Tulldirektören i Göteborg har — under erinran att tolagsersättningen till Göteborgs stad utginge med 303,600 kronor med tillökning av 5 procent å den tulluppbörd som överstege 3,570,700 kronor samt minskning med 8.5 procent för vad tulluppbörden understege nyssnämnda belopp — föreslagit, att den ifrågasatta minskningen av tolagsersättningen måtte göras å den fasta delen.

Generaltullstyrelsen har i sitt utlåtande förklarar sig förutsätta, att avdragen komme att ske från de normalbelopp, vilka toges till utgångspunkt vid tolagsersättningens bestämmande.

Vid beredning av frågan om *Stockholms stadsfullmäktiges utlåtande* i anledning av den remitterade promemorian har stadens kammarkontor anfört bland annat:

Den närmaste anledningen till att spörsmålet om inkvarteringsskyldig hetens upphörande nu ansetts böra upptagas till prövning synes enligt uttalande i den remitterade promemorian vara, att fråga uppkommit om ändrad förläggning för de i Stockholm stationerade regementena. Det bör då framhållas, att en utflyttning från staden av regementena ju skulle medföra ett automatiskt upphörande av inkvarteringsskyldigheten. Något vederlag till kronan torde väl för sådant fall näppeligen ifrågasättas. Såsom stöd för denna uppfattning kan anföras, att städerna Kristianstad och Visby icke blott befriats från vidare erläggande av s. k. servisersättning utan även tillerkänts särskild gottgörelse för den reducering, som militärförläggningen till städerna undergått i följd av genomförandet av 1925 års härordningsbeslut (prop. 89/1930 och 70/1931).

Då nu en förestående ändring i förläggningen av de i Stockholm stationerade regementena tagits till skäl för att föreslå avskaffandet av inkvarteringsskyldigheten, bör staden, enligt kontorets mening, rimligtvis icke kännas skyldig att för avlyftande av detta besvär erlægga vederlag till staten i form av minskning för all framtid av den till staden utgående tolagsersättningen. Under angivna förhållanden synes ett bibehållande av inkvarteringsskyldigheten vara mera i stadens intresse.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får kammarkontoret föreslå drätselnämnden att tillstyrka stadsfullmäktige besluta att till besvarande av förevarande remiss förklara staden icke kunna för sin del godtaga det i den remitterade promemorian framlagda förslaget om vederlag till staten för inkvarteringsbevärets upphörande.

Drätselnämnden har vid ärendets behandling yttrat följande:

Det synes lämpligt, att de föräldrade bestämmelserna om inkvarteringskyldighet upphävas och att inkvarteringsbesväret upphör. Principiellt lära

några berättigade invändningar icke kunna göras emot att vid avlyftandet av inkvarteringstungan stadens inkomst av inkvarteringstolagen minskas med belopp, motsvarande värdet av denna befrielse, enär staden därigenom erhåller rättmätig kompensation för den partiella indragningen av angivna privilegieinkomst. Visserligen har kronan under senare tid för andra städer beskurit inkvarteringsskyldigheten utan att deras inkomster blivit i motsvarande mån reducerade. Förslaget innebär alltså i detta avseende ett missgynnande av huvudstaden, som särskilt framträder genom att frågan om ett upphävande mot vederlag av stadens inkvarteringsskyldighet upptages vid en tidpunkt, då skyldigheten skulle bortfalla på grund av ändrad förläggning av härvarande regementen. Då emellertid några i tolagsinkomstens privilegienatur grundade anspråk icke torde kunna från huvudstadens sida framställas å den förmånligare behandling, som kronan medgivit andra städer, synes man icke hava tillräcklig anledning att avstyrka det i promemorian framlagda förslaget till partiell indragning av den Stockholm tillkommande tolagsersättningen i samband med inkvarteringsbesvärets upphörande.

Stadsfullmäktige hava, på hemställan av stadskollegiet, beslutat att i anledning av remissen åberopa vad drätselnämnden i sitt utlåtande anfört.

Vid beredning av *Göteborgs stadsfullmäktiges utlåtande* i anledning av remissen har åberopats en av stadsombudsmannen upprättad promemoria, varest beträffande den ständiga inkvarteringen anförts bland annat följande:

Då Göteborgs stadsfullmäktige redan år 1919 förklarar sig kunna godtaga en avveckling av inkvarteringsinstitutet i enlighet med vad 1918 års sakkunniga föreslagit, torde från stadens sida icke böra resas någon erinran mot den avveckling, som föreslås i försvarsdepartementets nu föreliggande promemoria, under förutsättning, att det årliga avdrag å tolagsersättningen, som staden skall hava att vidkännas såsom vederlag åt kronan för dess övertagande av inkvarteringsbesväret, icke kommer att överstiga det i promemorian föreslagna beloppet 2,000 kronor.

Vidare har i stadsombudsmannens promemoria anförts:

Vad beträffar den s. k. tillfälliga inkvarteringen så påvisas i försvarsdepartementets promemoria, att statsmakterna vid tillkomsten av lagen den 31 mars 1938 om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov finge anses hava utgått ifrån, att den gamla rätten till tillfällig inkvartering i fredstid icke längre ägde bestånd eller i varje fall icke skäligen borde göras gällande. Det framhålles också, att det sedan lång tid tillbaka varit stadig praxis, att den som tillfälligt upplåtit kvarter åt militär personal erhållit full gottgörelse härför.

Emellertid har Kungl. Bohusläns regemente städse påkallat tillfällig inkvartering i Göteborg på stadens bekostnad för personal, tillhörande regementet, vilken vid kommendering till annan ort, måste göra tillfälligt uppehåll i staden. I sådant avseende har Göteborgs stad under tioårsperioden 1928—1937 utgivit tillhoppa 2,301 kronor 20 öre. Då staden icke erhållit ersättning för denna utgift, vilken staden, efter vad det nu vill synas, icke varit pliktig vidkännas, synes ersättning härför av statsmedel lämpligen kunna tillerkännas staden på så sätt, att staden vid avvecklingen av den ständiga inkvarteringen befrias från att vidkännas avdrag å tolagsersättningen intill dess staden erhållit full gottgörelse för under ovannämnda tioårsperiod för tillfällig inkvartering av militär personal utgivet belopp, 2,301 kronor 20 öre, varvid staden alltså avstår från anspråk på räntegottgörelse.

Drätselkammarens första avdelning har vid ärendets behandling beslutat föreslå stadsfullmäktige att såsom eget yttrande åberopa stadsombudsmannens promemoria, dock utan att för närvarande göra anspråk på ersättning för däri omförmälda utgift å 2,301 kronor 20 öre, som staden under tioårsperioden 1928—1937 fått vidkännas för tillfällig inkvartering av militär personal.

Stadsfullmäktige hava, på hemställan av stadskollegiet, beslutat, att såsom infordrat yttrande i ärendet förklara sig åberopa innehållet i det av drätselkammarens första avdelning avgivna utlåtandet.

Departements-
chefen.

Skyldigheten för vissa städer att bekosta den ständiga inkvarteringen erhöi genom 1841 och 1856 års inkvarteringsordningar karaktären av ett åliggande för kommunerna att utgiva hyres- och servisersättning till personal vid vissa truppförband. Efter 1921 års lönereglering för officerare och underofficerare fullgöres denna skyldighet, i den mån den alltjämt tillämpas, på det sätt, att ersättningarna inbetalas till kronan, som till de ersättningsberättigade utbetalar dem enligt lönereglementet tillkommande löneförmåner oavkortade.

Den tillfälliga inkvarteringen, grundad på inkvarteringsordningarna och reglerad jämväl i 1842 års s. k. tågordning, innebar skyldighet för kommunerna att tillhandahålla kvarter m. m. åt militär personal under marscher och tillfälliga kommenderingar utom förlägningsorten. Vid tillkomsten av lagen den 31 mars 1938 (nr 88) om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov hava statsmakterna, såsom i förenämnda promemoria framhållits, icke räknat med beståndet av någon inkvarteringsrätt utan medgivit rätt till full ersättning för kvarter, som tagits i anspråk. Såsom vidare i promemorian uppgivits, torde ock sedan lång tid tillbaka praxis hava varit, att den som i fredstid tillfälligt upplåter kvarter till militär personal, erhåller full gottgörelse härför. Det i stadsfullmäktiges i Göteborg yttrande omnämnda förhållandet, att Bohusläns regemente även under senare år påkallat och erhållit fri tillfällig inkvartering, är mig veterligt det enda undantaget från denna praxis. Skyldigheten att tillhandahålla kvarter under krigsförhållanden regleras som bekant numera genom rekvisitionsförfattningarna.

Det förefaller uppenbart, att såväl den ständiga som den tillfälliga inkvarteringen numera äro att betrakta som kvarlevor från äldre tiders förhållanden och i våra dagar icke hava någon uppgift att fylla. Inkvarteringsinstitutet har också länge varit stätt på avskrivning, vilket framgår bland annat därav, att det numera äger bestånd endast i Stockholm och Göteborg. Anledningen till att det icke tidigare helt avskaffats torde enbart vara att söka i det samband, som föreligger mellan inkvarteringsskyldigheten och den del av tolagsersättningen, vilken motsvarar den s. k. inkvarteringstolagen. Denna har ursprungligen tillerkänts städerna såsom vederlag för inkvarteringsskyldigheten. Då emellertid i Stockholm detta vederlag jämte vissa andra staden tillkommande förmåner icke motsvarade inkvar-

teringskostnaden, tillkom år 1856 det alltjämt å riksstaten kvarstående anslaget till staden å 21,450 kronor såsom en utfyllnad i gottgörelsen för inkvarteringen. Från statens sida har vid olika tillfällen gjorts gällande, att med hänsyn till sambandet mellan tolagen och inkvarteringskyldigheten, denna skyldighet icke borde upphöra med mindre tolagsersättningen i motsvarande mån minskades. Stockholms stad har emellertid tidigare motsatt sig en uppgörelse på denna grundval.

Då nu fråga uppkommit om förflyttning av de i Stockholm garnisonerade truppförbanden till Järvafältet, torde spørsmålet om inkvarteringsinstitutets bestånd böra upptagas till förnyad prövning. Det synes nämligen obilligt, om staten i anledning av truppförbandens förflyttning skulle gå miste om inkvarteringsersättningen utan att härför erhålla gottgörelse, och detta så mycket mera som staden i följd av den ökade tulluppbörden uppbär tolagsersättning av staten med belopp, som mångdubbelt överstiger den däremot svarande inkvarteringskostnaden.

Nu föreliggande förslag innebär dels att inkvarteringsordningarna upphävas från och med den 1 juli 1939, varmed städernas inkvarteringskyldighet upphör, och dels att tolagsersättningen till Stockholm och Göteborg från och med nästa budgetår minskas med belopp, motsvarande medeltalet av de av respektive städer under tioårsperioden 1928—1937 erlagda inkvarterings- och servisbidragen, beträffande Stockholm dock med avdrag av ett belopp, motsvarande nyssnämnda, å riksstaten uppförda anslag å 21,450 kronor. Den sålunda beräknade minskningen i tolagsersättningen utgör i avrundade belopp för Stockholm 77,200 kronor och för Göteborg 2,000 kronor. En följd av förslagets genomförande kommer att bli, att nyssnämnda anslag kan utgå ur riksstaten.

Ifrågavarande förslag har godtagits av de båda därav berörda städerna. För egen del finner jag mig likaledes böra biträda förslaget. Såsom generaltullstyrelsen förutsatt, torde de föreslagna avdragen från tolagsersättningen böra ske från de normalbelopp, vilka tagits till utgångspunkt vid tolagsersättningens bestämmande, d. v. s. för Stockholm 335,300 kronor och för Göteborg 303,600 kronor. Frågan i vad mån lantförsvarets vederbörliga anslag böra kompenseras för den inkomstminskning, varav de i följd av förslagets genomförande drabbas, lärer få prövas i samband med framläggandet av statsverkspropositionen för nästa budgetår.

Sedan riksdagen fattat ståndpunkt till de föreliggande förslagen, är det min avsikt att för Kungl. Maj:t framlägga förslag om upphävande jämväl av 1842 års tågordning.

Föredragande departementschefen hemställer härefter, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels antaga härvid fogade förslag till förordning om upphävande av inkvarteringsordningen för städerna utom Stockholm den 22 februari 1841 (nr 3 s. 1) och inkvarteringsordningen för Stockholms stad den 28 februari 1856 (nr 13 s. 1),

dels ock besluta, att de normalbelopp, vilka tagas till utgångspunkt vid tolagsersättningens bestämmande för Stockholm och Göteborg, skola från och med budgetåret 1939/40 minskas för Stockholms vidkommande med 77,200 kronor och för Göteborgs vidkommande med 2,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Nils Kinnander.